

Är det annorlunda nu?

En jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av
kärnvapendoktrin för ubåtar

Abstract

The purpose of this paper is to compare the posture and operations of Russian nuclear submarines compared to their Soviet predecessors, in the context of nuclear weapons.

By conducting a case study comparing the Soviet and Russian nuclear doctrines and their application, limited to the submarine part of the Nuclear triad, and using the Organizational logics model as the method and Waltz's 3rd image as a checksum, the study will attempt to identify similarities and differences between the two eras.

Based on the observed results the findings were tested against the hypothesis' in order to verify its validity and the implication for the bigger picture.

The result of this study, confined to the realm of submarines as stated above, is that the similarities are far greater than the differences, and thus it would be a stretch to claim that things are different now, and even more so to claim that we are approaching Kant's proposed *age of perpetual peace*.

Nyckelord: Kärnvapen, doktrin, ubåt, Sovjetunionen, Brezjnev, Ryssland, Putin
Antal ord: 10 934

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Frågeställning och syfte	2
1.1.1	Hypoteser	3
1.1.2	Avgränsningar	4
1.1.3	Förutsättningar	4
1.1.4	Definitioner & begrepp	5
1.1.5	Disposition	6
2	Teori	7
2.1	Allmänt.....	7
2.2	Den organisationslogiska modellen – Modell II	7
2.3	Waltz tredje avbild – Internationell konflikt och anarki	8
2.4	Styrkor och svagheter med valda modeller	9
2.5	Teoretiska avväganden	9
3	Metod och material	11
3.1	Metod	11
3.2	Material	11
3.3	Operationalisering	12
3.4	Validitet.....	13
3.5	Reliabilitet	14
3.6	Källkritik	14
4	Bakgrund	16
4.1	1970-talet.....	16
4.1.1	Allmänt.....	16
4.1.2	Sovjetisk doktrin för ubåtsburna kärnvapen.....	17
4.1.3	Operationalisering av doktrinen	19
4.2	2000-talet.....	20
4.2.1	Allmänt.....	20
4.2.2	Rysk doktrin för ubåtsburna kärnvapen	21
4.2.3	Operationalisering av doktrinen	23

5	Observationer.....	24
5.1	Strategiska kärnvapen	24
5.1.1	Robotubåtar (SSBN)	24
5.2	Taktiska kärnvapen	26
5.2.1	Robotubåtar (SSBN)	26
5.2.2	Jaktubåtar (SSN)	26
6	Analys.....	29
6.1	Allmänt.....	29
6.2	Delfrågorna.....	29
6.2.1	Delfråga 1	29
6.2.2	Delfråga 2	30
6.2.3	Delfråga 3	30
6.3	Hypoteserna.....	31
6.3.1	Hypotes 1.....	31
6.3.2	Hypotes 2.....	32
6.3.3	Hypotes 3.....	32
6.3.4	Hypotes 4.....	33
7	Slutsatser.....	34
7.1	Allmänt.....	34
7.2	Svar på forskningsfrågan.....	35
8	Möjlig fortsatt forskning.....	36
	Referenser.....	37
	Vetenskaplig litteratur.....	37
	Biografisk litteratur.....	38
	Internetkällor.....	38

1 Inledning

Efter Berlinmurens fall 1989 och Sovjetunionens upplösning 1991 väcktes förhoppningar om en ny världsordning, där Ryssland skulle upphöra att vara den stora fienden för väst. Istället skulle Ryssland demokratiseras och bli en del av den västliga kulturen och samhället, vilket uttrycktes enligt nedan av den dåvarande amerikanske presidenten.

“Good evening, and Merry Christmas to all Americans across our great country. During these last few months, you and I have witnessed one of the greatest dramas of the twentieth century -- the historic and revolutionary transformation of a totalitarian dictatorship, the Soviet Union, and the liberation of its peoples” (Bush 1991).

När en stormakt eller supermakt går under eller upplöses uppstår ett maktvakuum – när den upplösta nationen inte längre kan inta sin tidigare roll i världssamfundet. Orsakerna till Sovjetunionens upplösning skulle kunna diskuteras i det närmaste oändligt, vilket även kan sägas gälla för resultatet och konsekvenserna av densamma. Detta utan att någon egentligen skulle kunna sägas *känna till den enda och sanna sanningen*, för att parafrasera Pontius Pilatus vid Jesu rättegång (Johannes 18:38, Bibel 2000).

Tiden omedelbart efter Sovjetunionens fall, och de förväntade förändringarna, uttrycktes på vissa håll till och med som början av *Den eviga fredens tidevarv* (Bergquist 2008). Den ryska invasionen av Georgien 2008, och sedermera händelserna i Ukraina och Syrien under 2010-talet, innebar ett relativt bryskt uppvaknande om att så kanske inte var fallet. Det finns trots detta fortfarande de som ger uttryck för att världsordningen har förändrats, oavsett om argumentationens poäng är att Försvarsmakten inte behövs (Post 2018), att fokus ska ligga på mänsklig säkerhet (Schyman 2019) eller att Ryssland bara önskar fred och trygghet (Schori 2018).

Även Gorbachev ger uttryck för att förändringen som skedde var stor och svår, men tonfallet är ändå huvudsakligen positivt – att det möjliggjorde en annan tid och ett annat sätt för öst och väst att mötas på.

“Many of my memories are linked to him. We happened to work together in years of great changes. It was a dramatic time demanding huge responsibility from everyone. The result was the end of the Cold War and the nuclear arms race. [...] I pay tribute to George Bush's contribution towards this historic achievement. He was a genuine partner...”
(Gorbachev citerad av Blake 2018).

Relativt ovan finns en mindre omfattande, men nog så viktig, diskussion att föra kring hur dessa förändringar uppfattades och uppfattas i Ryssland idag?

“President Vladimir Putin of Russia has described the break-up of the Soviet Union as the ‘greatest geopolitical disaster of the last century’. [...] The end of the Soviet system was ‘a real drama’ which stranded millions of Russians beyond the borders of the Russian Federation.” (Allen 2005).

Citatet ovan ger uttryck för en betydligt mindre positiv syn på både *Glasnost* (öppenhet) och *Perestrojka* (förändring), den efterföljande upplösningen av Sovjetunionen och slutet på det kalla kriget.

Den fråga som då i sin tur väcks är om det någonsin fanns skäl för att uttala *den eviga fredens tidevarv*, eller ens att det är annorlunda nu? Eller var det politiska förhoppningar, till och med önsketänkande, snarare än vetenskapligt underbyggda analyser och bedömningar som låg bakom detta?

Som en konsekvens av kontrasten mellan de tre citaten ovan uppstår då frågeställningen om Rysslands uppträdande skiljer sig från det sovjetiska? Och då kanske främst vad avser kärnvapen, då dessa kan sägas utgöra den yttersta förlängningen av säkerhetspolitiken med andra medel (Clausewitz 1993).

1.1 Frågeställning och syfte

Målet med uppsatsen är att med hjälp av den valda förklaringsmodellen undersöka om en studie av rysk ubåtsstrategi i förhållande till den sovjetiska, för den ubåtsbaserade delen av kärnvapentriaden, visar på skillnader mellan de båda nationerna vad avser användning av kärnvapen och strategisk avskräckning?

Som en brasklapp till frågeställningen måste poängteras att ordet nation här måste användas i sitt allra vidaste begrepp, då det är tveksamt om Sovjetunionen egentligen levde upp till kriterierna för att vara en nation (Smith 1991, s. 11).

Syftet är att utröna om en studie av de ryska ubåtarnas verksamhet gav stöd för att uttala att det är annorlunda nu, om de svenska politiska utspelen återspeglades i verkligheten. Att just ubåtsdelen bedöms som relevant att studera är tudelad, dels som den del av kärnvapentriaden som påverkats minst av utvecklingen av satelliter och landbaserade robotar och dels för att flottan som den mest traditionstyngda och konservativa delen av en försvarsmakt bedöms vara långsammast att förändra.

Som analytiskt verktyg för att besvara forskningsfrågan kommer den organisationslogiska modellen, också benämnd Modell II (Allison & Zelikow 1999, s. 143–196), att användas. Modellen utgår från att handlingar är ett resultat av en organisations rutiner, istället för enskilda beslut. Detta eftersom den högsta nivåns beslut sällan eller aldrig är så detaljerade eller allomfattande att de täcker in alla möjliga scenarion på alla möjliga nivåer. Handlandet *längst ut på linjen*, för att använda ett militärt uttryck, måste istället baseras på den enskilda individens eller organisationens utbildning, träning och uttolkning av den

överliggande nivåns beslut och order. Ett konkret exempel på detta är U.S. Navy's snabbt framtagna manual för hur att upprätthålla karantänen runt Kuba (Allison & Zelikow 1999, s. 236).

Uppsatsens frågeställning utformas därför enligt följande:

Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive kärnvapendoktrin avseende ubåtar markanta skillnader?

I syfte att förtydliga och nyansera svaret på frågeställningen bryts denna ned till delfrågor enligt följande:

1. *Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för strategiska kärnvapen på robotubåtar (SSBN) markanta skillnader?*
2. *Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för taktiska kärnvapen på robotubåtar (SSBN) markanta skillnader?*
3. *Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för taktiska kärnvapen på jaktubåtar (SSN) markanta skillnader?*

1.1.1 Hypoteser

Då delfrågorna ovan är öppna och allmänt hållna, innebärande att vad som helst som är markant annorlunda utgör ett positivt svar på dem, så kompletteras de med fyra hypoteser enligt nedan.

Syftet med hypoteserna är att genom avgränsade formuleringar utgöra en kontroll av validiteten och reliabiliteten av svaren på frågeställningarna ovan, då svaren bedöms bli överensstämmande om det strategiska källurvalet gjorts med god kvalitet.

1. *Att en förändring inte kan sägas ha skett förrän den studerade organisationens uppträdande eller funktionalitet har förändrats.*
2. *Att när samma människor utför samma jobb, men med annan nationell tillhörighet, borgar detta för att skillnaderna är små och uppstår först över längre tid.*
3. *Att skillnaderna bör vara större vad avser taktiska kärnvapen än de strategiska, med anledning av konsekvensen av att använda de strategiska kärnvapnen.*
4. *Att skillnaderna bör vara större för jaktubåtar än för robotubåtar.*

1.1.2 Avgränsningar

I syfte att sätta uppsatsens frågeställningar i ett sammanhang kommer även västs uppträdande, beslut och avsikter att belysas i uppsatsen, men endast med en beskrivande ansats. Med väst avses i uppsatsen huvudsakligen USA och Storbritannien, men även NATO inryms inom uttrycket. Av samma anledning så kommer inte heller de bakomliggande orsakerna till skillnader i sovjetisk respektive rysk doktrin som sådana att analyseras vidare, utan endast avhandlas i beskrivande form.

Skälen till dessa avgränsningar är att arbetet dels bedöms bli för omfattande för en uppsats på den här nivån och dels svårt att inrymma inom en statsvetenskaplig uppsats, då teknikens påverkan på doktrinen bedöms vara stor när ämnet som avhandlas är kärnvapen (McNamara, citerad av Engelbrekt 2018, s. 7).

De perioder som studeras kommer vara 1975–1980 och 2005–2010. Dessa väljs med motiveringen att en doktrin som tas fram i början av 1970-talet inte påverkar det observerbara uppträdandet förrän några år senare. Genom avgränsningen till dessa perioder så kan exempelvis den sovjetiske amiralen Gorshkovs berömda artiklar 1972–1973 om den balanserade flottan (Hudson 1976, s. 112) användas som grund för doktrинens utveckling och dess resultat sedan observeras i perioden.

På samma sätt innebär avgränsningen till perioden 2005–2010 att beslut fattade av president Putin i början av 2000-talet (NE 3) kommer att hinna resultera i observerbara förändringar.

1.1.3 Förutsättningar

Sovjetisk kärnvapendoktrin för ubåtar utgörs av den säkerhets- och kärnvapenstrategi som gällde 1975–1980, och som inkluderar begreppen *Bastion*, *en balanserad flotta* och *förmågan att förvägra motståndaren sjöherravälde* (Hudson 1976, s. 111 – 113). Denna tidsperiod har valts då ett visst mått av teknikmognad och erfarenhet av ubåtsburna kärnvapenrobotar är nödvändigt för att kunna etablera ett koncept och en doktrin med erforderlig stabilitet.

Rysk kärnvapendoktrin för ubåtar utgörs av den säkerhets- och kärnvapenstrategi som gällde 2005–2010, det vill säga baserad på den mot väst avspända strategin (*Voenna doktrina* eller *Den ryska federationens nationella säkerhetskoncept*) från 2000 men i omvälvningen mot den betydligt mer offensiva strategin (*Voenna doktrina* eller *Den ryska federationens nationella säkerhetsstrategi*) från 2009 (Lindeblad & Winland 2014, s.8–11). Denna period väljs då doktrinen bedöms ha hunnit bli rysk, snarare än ett rent sovjetiskt arv, och avgränsas till den angivna tidsperioden i syfte att ge en ökad jämförbarhet med den sovjetiska perioden. Att det dessutom förflutit 30 år sedan den föregående studerade perioden ger förutsättningar för att även långsamma förändringar ska kunna observeras, då exempelvis all personal ombord på ubåtarna hunnit bytas ut.

Uppsatsen kommer avhandla sex analysenheter, organiserade i tre par enligt delfrågorna i punkt 1.1, vilka utgörs av de taktiska respektive de strategiska, kärnvapnen för respektive ubåtstyp.

1.1.4 Definitioner & begrepp

Med *taktiska kärnvapen* avses i uppsatsen vapensystem med mindre kärnvapenladdningar och kortare räckvidd än de strategiska kärnvapnen, i den marina kontexten avsedda att användas mot enskilda, rörliga, mål där fartygschefen beslutar om vilket mål som ska bekämpas.

Som *strategiska kärnvapen* definieras vapensystem med större kärnvapenladdningar och längre räckvidd än de taktiska kärnvapnen, och där målen inte är kända eller kontrolleras av den skjutande plattformens besättning.

Kärnvapentriad används i uppsatsen som ett samlingsbegrepp för mark-, luft- och ubåtsbaserade kärnvapen, där respektive baseringsalternativ utgör ett ben i triaden.

Med *Mutually Assured Destruction* (MAD) avses en ömsesidig förmåga att med säkerhet kunna förgöra varandra, inklusive en effektiv andraslagsförmåga (McNamara citerad av Engelbrekt 2018, s. 12).

Med *andraslagsförmåga* avses att säkerställa att någon aldrig kan vara säker på att lyckas slå ut all kärnvapenkapacitet hos en motståndare och därmed kunna agera utan risk för vedergällning, vilket utgör den bärande delen i MAD.

Som *robotubåt* definieras en atomubåt som konstruerats med primär uppgift att säkerställa en andraslagsförmåga med strategiska kärnvapen mot motståndaren. En annan beteckning för denna typ av ubåtar är förkortningen *SSBN* (Submersible Ship, Ballistic missiles, Nuclear powered) vilket är en vanligare och mer nyanserad definition som är vanlig i militära sammanhang (West 2004, s. 568). Som exempel på denna typ av ubåt kan på den sovjetisk-ryska sidan anges YANKEE-, DELTA- eller TYPHOON-klasserna och på västsidan den amerikanska OHIO- eller den brittiska VANGUARD-klassen.

Som *jaktubåt* definieras en atomubåt som konstruerats med primär uppgift att bekämpa motståndarens fartyg, antingen för att skydda egna förband eller för att förhindra motståndarens aktiviteter. En annan beteckning för denna typ av ubåtar är förkortningen *SSN* (Submersible Ship, Nuclear powered) (West 2004, s. 568). Som exempel på denna typ av ubåt kan på den sovjetiska och ryska sidan anges ALFA-, SIERRA- och VICTOR-klasserna och på västsidan den amerikanska LOS ANGELES- eller den brittiska ASTUTE-klassen.

Med *SOund SURveillance System* (SOSUS) avses i uppsatsen det fasta system av bottenliggande mikrofoner som opereras av USA och som används för att dirigera västliga ubåtar och ubåtsjaktresurser till intressanta kontakter. Dess huvudsakliga utsträckning är från Grönland till Norge i Atlanten, och från Alaska och ned mot Kalifornien i Stilla havet.

Doktrin definieras av Svenska Akademien som ”teoretisk el. en-sidig lära el. norm” (SAOL, 2018) men används i uppsatsen i en bredare bemärkelse, som det normerande tankesätt som styr tolkningen och applikationen av doktrin och order.

Med *strategi* avses i uppsatsen den längre och sammanhållna planen för hur att genomföra någonting.

Avbild används i uppsatsen som översättning för båda de engelska uttrycken Prism och Image, i syfte att kunna använda svenska i den löpande texten i uppsatsen.

Med *Standard Operating Procedure (SOP)* avses hur något genomförs som en reflex eller rutin varje gång en viss händelse inträffar, utan att beslut behöver fattas.

Bastion används i uppsatsen i betydelsen fästning eller stödjepunkt, den plats som eget försvar utgår ifrån eller fokuserar på.

1.1.5 Disposition

Inledning – sätter uppsatsen i ett sammanhang genom att ge bakgrunden till valet av att analysera just detta ämnesområde. Här formuleras problemet och frågeställningen, samt beskrivs avgränsningar och definitioner.

Teori – omfattar en beskrivning av den organisationslogiska modellen, samt kontrollmodellen i form av Waltz tredje avbild. Kapitlet avslutas med en diskussion avseende teoriernas styrkor och svagheter samt de avväganden som gjorts.

Metod och material – förklarar studiens tillvägagångssätt för att på ett strukturerat och vetenskapligt sätt besvara frågeställningarna. I kapitlet framgår också vilken typ av källor som har använts för empirin, samt den övergripande operationaliseringen och en tillhörande diskussion om validitet och källkritik.

Bakgrund – omvärldsläget beskrivs, respektive doktrin definieras och slutligen operationaliseras med avseende på observationerna i kommande kapitel.

Observationer – innehåller observationer rörande ubåtarnas order och uppträdande, strukturerat utifrån respektive analysenhet.

Analys – utgörs dels av svar på respektive delfråga och dels av test av respektive hypotes.

Slutsatser – presenterar resultatet av studien och återknyter till det som beskrevs i det första kapitlet.

Möjlig fortsatt forskning – omfattar möjliga fördjupande eller relaterade frågor.

Referensförteckning – redovisar det källmaterial som har använts vid uppsatsens skrivande.

2 Teori

2.1 Allmänt

Som huvudsaklig källa för teoribildningen kommer *Essence of decision* (Allison & Zelikow, 1999) att användas, då denna utgör ett av standardverken på området.

I syfte att öka validiteten för källurvalet och observationerna kommer parallellt med denna bok också *Man, the state and war: A theoretical analysis* (Waltz, 2001) läsas, och dess tredje avbild (3rd image) användas som stöd.

Tidigare forskning kommer utgöra det huvudsakliga källmaterialet för uppsatsen, då det är den tidigare forskningen och dess slutsatser som skapar underlaget för att kunna leta efter observationer. Dessa kommer i sin tur att prövas mot delfrågorna och hypoteserna.

2.2 Den organisationslogiska modellen – Modell II

Allison och Zelikows Modell II, *organizational behavior model* eller den organisationslogiska modellen, ser beslut som ett resultat av flera myndigheters och förvaltningars arbete. Istället för att analysera ett beslut som fattat av en enskild aktörs vilja, analyserar denna modell respektive beslut som fattat av de aktörer som formar statligt beslutsfattande.

“Governmental behaviour can therefore be understood, according to a second conceptual model, less as deliberate choices and more as outputs of large organizations functioning according to standard patterns of behaviour” (Allison & Zelikow 1999, s.143).

Varje aktör i staten, oavsett om det är en myndighet eller en del av en förvaltning, har sina speciella ansvarsområden som man förväntas vara expert på. De är i hög grad fristående då regeringar, statschefer och liknande saknar möjlighet att styra dem i minsta detalj (Allison & Zelikow 1999, s.143).

Självständigheten gör också att myndigheter som får otydliga anvisningar eller för många uppgifter i förhållande till resurser kommer att prioritera mellan uppgifterna efter vad som ligger närmast myndighetens kärnverksamhet (Allison & Zelikow 1999, s. 177).

För att myndighetsarbete ska bli effektivt krävs det att arbetet koordineras, varför vissa standardprocedurer krävs i varje myndighet. De menar därför att det också går att utläsa hur en myndighet ska agera i framtiden genom att se hur den har agerat tidigare, då en tröghet eller inneboende arv finns i den organisatoriska strukturen (Allison & Zelikow, s.174–175).

2.3 Waltz tredje avbild – Internationell konflikt och anarki

Waltz tredje avbild, *International conflict and international anarchy*, ser beslut som ett resultat av myndigheters och förvaltningars arbete för statens överlevnad relativt andra stater. Detta ställer krav på att administrationen måste vara effektiv, eller åtminstone effektivare än motståndarens, i syfte att säkerställa ett fördelaktigt resultat i händelse av en konflikt.

“With many sovereign states, with no system of law enforceable among them, with each state judging its grievances and ambitions according to the dictates of its own reason or desire-conflict, sometimes leading to war, is bound to occur. To achieve a favourable outcome from such conflict a state has to rely on its own devices, the relative efficiency of which must be its constant concern” (Waltz 2001, s. 159).

Waltz modell utgår visserligen från en högre nivå än Allison och Zelikows Modell II, då den fokuserar på systemnivån för mellanstatligt agerande, men den bedöms utgöra ett stöd då syftet med kärnvapen i huvudsak är mellanstatligt, även om de kontrolleras av en enskild nation.

Ur kravet på en effektivitet som är högre än motståndarens hittas motiv och argument liknande de som framförs i Modell II, att varje aktör eftersträvar största möjliga effektivitet och kunnande i syfte att dra sitt strå till stacken som stöd för statens överlevnad.

Det finns också skäl att anta att då ett lands strategiska förutsättningar inte förändras av olika ideologiska styrelseskick kan hanteringen av kärnvapenavskräckningen sägas vara ideologiskt obunden. Modellen utgör därför ett sätt att belysa frågan från ett annat håll och därigenom utgöra ett stöd för en analys baserad på Modell II.

På samma sätt argumenteras för att koordinering och standardprocedurer krävs inom staten, då det är detta som möjliggör ett enhetligt agerande i en värld som inte omfattas av några skrivna regler, eller instrument för att framtvinga efterlevnad av dem om de hade funnits.

Argumentationen är också likartad vad avser aktörernas prioriteringar och vad som utgör deras kärnverksamhet, även om motiveringen skiljer sig något jämfört med Allison och Zelikows.

Sammanfattningsvis bedöms likheterna i resonemangen och skillnaderna i motiv för statens agerande mellan de båda modellerna utgöra en god grund för att använda den tredje avbilden som stöd för huvudteorin.

2.4 Styrkor och svagheter med valda modeller

Modell II kräver en viss historisk förklaring avseende varför organisationer gör som de alltid gjort. Det historiska faktaunderlaget har samlats in från biografier och memoarer och analyserats utifrån hur organisationen har agerat vid olika tidpunkter. Genom att dessutom utgå från en känd och accepterad teorimodell för analys av fallet så har fokus kunnat läggas på faktainsamling och analys, istället för byggande av nya teori- och analysmodeller.

Svagheter med vald forskningsdesign är främst risken för en låsning vid Allison & Zelikows modell. Detta kan medföra att fallstudien, medvetet eller omedvetet, undersöks på ett sätt som underlättar för den att passa in i modellen.

För att undvika detta har Waltz tredje avbild lästs parallellt och använts som stöd för Allison & Zelikows modell, främst som en kontroll av tendensiösitet.

Vidare så kräver Modell II, som nämnts ovan, en större form av historisk förklaring och sammanhang jämfört med exempelvis Allison och Zelikows andra modeller. Denna riskerar att bli mindre vetenskapligt teoretisk då den bygger på biografier och memoarer samt historiska skildringar av politiska och militära händelser. Farhågan har här varit att denna litteratur inte är helt opartiskt skriven utan kan innehålla fakta och tolkningar som tjänar författarens syften (Esaiasson m.fl. 2017, s. 287–299). Bedömningen är att Waltz tredje avbild hjälper till att värdera de olika källorna, varför styrkan och validiteten ändå anses vara god.

För Waltz tredje avbild så är kritiken liknande den mot Modell II, att den till del förenklar förklaringarna och kräver en större historisk bakgrund. På motsvarande sätt bedöms denna kritik kunna bemötas genom jämförelsen mot Modell II, varför dessa modeller bedöms komplettera och stödja varandra.

2.5 Teoretiska avväganden

Vid undersökningar som rör andra nationers ubåtar i allmänhet och deras strategiska kärnvapenavskräckning i synnerhet så utgör nästan undantagslöst sekretessen ett hinder för öppna studier.

Då doktriner oftast har både ett internt såväl som ett externt syfte (Ångström & Widén 2015) innebär detta ändå att doktrinerna, eller i vart fall översättningar och tolkningar av desamma, finns tillgängliga då det är svårt att verka

avskräckande om inte motståndaren känner till den egna sidans ståndpunkter och avsikter.

Detta innebär att utmaningen för uppsatsen blir operationaliseringen, vad doktrinen text innebär i verkligheten, snarare än doktrinen innehåll. Av samma skäl uppstår också ett problem kring det som benämns tyst kunskap (Thurén 2017, s.136). Vad är öppen information som kan styrkas och refereras till, och vad är sådant som författaren känner till genom sin bakgrund och förförståelse? Och hur ska detta skrivas på ett sådant sätt att även läsare utan större förförståelse kan tillgodogöra sig innehållet och dess slutsatser?

Författarens bedömning är att ämnet är så pass intressant och därigenom värt att utreda, att detta överväger de utmaningar som listats ovan. Ambitionen i uppsatsen är att undvika att använda antaganden som källor eller stöd för resultatet, men där så skett är antagandena dels tydligt redovisade och dels understödda av flera källor med liknande resonemang.

3 Metod och material

3.1 Metod

Metoden för uppsatsen utgörs av en kvalitativ, jämförande, tvåfallstudie som kommer genomföras genom kvalitativ textanalys med en förklarande ansats (Esaiasson m.fl. 2017, s. 36–38; s. 87–110).

Studien sker med sex analysenheter, uppdelade i tre par i två tidsperioder med en för respektive analysenhetspar gemensam, oberoende, variabel i form av strategiska respektive taktiska kärnvapen.

Då fallet står i centrum för uppsatsen är uppsatsen en teorikonsumerande design (Esaiasson m.fl. 2017, s. 87–90) av en jämförande fallstudie.

3.2 Material

Då uppsatsen avhandlar eventuella skillnader i applikationen av, snarare än skillnader avseende innehåll i, respektive strategi och doktrin kommer huvudsakligen sekundär- och tertiärkällor att användas.

Då författaren inte själv kan läsa doktrinerna på originalspråket innebär detta att även själva doktrinerna utgör sekundärkällor, då möjligheten att analysera översättarens förförståelse och motiv saknas.

Gällande frågeställningen om själva applikationen av doktrinen så kommer sovjetiska och ryska uttalanden och rapporter att klassificeras som sekundärkällor, då avsikt och syfte kan vara svårt att separera från faktiska observationer och händelser. Av samma anledning kommer västliga uttalanden och rapporter klassificeras som tertiärkällor, varför ett större antal källor kommer krävas jämfört med om primärkällor funnits tillgängliga.

Källurvalet är strategiskt, då en kvalitativ metod för fallstudie valts (Esaiasson m.fl. 2017, s. 154–170) och källorna är avgörande för uppsatsens innehåll.

Som huvudsakligt verk (*definitive work*) och källa för tiden 1975–1980 kommer *The evolution of Nuclear Strategy* (Freedman, 1983) användas, då detta verk återkommande refererats till vid studier av annan litteratur.

Vad avser tiden 2005–2010 kommer en rapport från Forsvarshögskolan som avhandlar den ryska kärnvapendoktrinen och -strategins utveckling (Engelbrekt,

2018) att användas som huvudsaklig källa. Denna kommer att kompletteras med bland annat en uppsats från Lunds Universitet som avhandlar den ryska säkerhetsstrategins framväxande (Lindeblad & Winland, 2014).

3.3 Operationalisering

Inledningsvis kommer uppsatsen, med beskrivande ansats, avhandla skillnaderna avseende innehållet i respektive doktrin. Med ledning av resultatet av beskrivningen kommer sedan uppsatsen, med förklarande ansats, att beskriva skillnader och likheter mellan applikationen av respektive doktrin.

Som första teori för att analysera skillnaderna kommer Allison & Zelikows förslag på frågeställningar (1999, s. 390–391) att användas som utgångspunkt, men omarbetas för att passa uppsatsens frågeställning. De ursprungliga frågeställningarna för Modell II, enligt författarens översättning, utgörs av följande:

1. *Av vilka organisationer (och organisatoriska komponenter) består regeringen (strategiska robottrupper, säkerhetstjänst, militär underrättelsetjänst, etc.)?*
2. *Vilka möjligheter (capabilities) och begränsningar (constraints) skapar dessa organisationers existerande procedurer (SOPs) avseende att producera information om internationella förutsättningar (conditions), hot och möjligheter?*
3. *Vilka möjligheter (capabilities) och begränsningar (constraints) skapar dessa organisationers existerande procedurer (SOPs) avseende att producera handlingsalternativ (menu of options for action)?*
4. *Vilka möjligheter (capabilities) och begränsningar (constraints) skapar dessa organisationers existerande procedurer (SOPs) avseende att implementera det alternativ som väljs?*

Översatt till uppsatsens nivå och frågeställning omformuleras frågorna ovan enligt följande:

1. *Vilka organisationer och organisationsenheter har beslutsrätt över det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet vad avser kärnvapen?*
2. *Vilka organisationer och organisationsenheter bidrar med information till det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet?*
3. *Vilka möjligheter har det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet att ta fram handlingsalternativ vad avser användandet av kärnvapen?*
4. *Vilka möjligheter har det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet vad avser att implementera fattade beslut vad avser kärnvapen?*

Till stöd för Modell II kommer Waltz tredje avbild (*3rd image*) (Waltz 2001, s.159–186) att användas, då syftet med statens organisatoriska (*civil state*) funktion kompletterar Modell II. I den tredje avbilden saknas motsvarande frågor som i Modell II, men baserat på resonemangen i kapitlet har följande kontrollfrågor tagits fram:

1. *Utgör det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet och dess uppträdande basen för delar av statens uppträdande (policy) vad avser kärnvapen?*
2. *Påverkas det sovjetiska respektive ryska ubåtsvapnet vad avser kärnvapen av västs handlingar (interdependence)?*
3. *Baseras den sovjetiska respektive ryska statens beslut gällande ubåtsburna kärnvapen på kunskap (empirical knowledge)?*

Resultaten med denna teori bedöms bli liknande som vid användande av Modell II, om slutsatserna är rimliga och observationerna har god validitet.

För den avslutande sammanfattningen och slutsatserna kommer en kongruensanalys eller mönstermatchning (Bennett respektive Campbell citerade av Esaiasson m. fl. 2017, s. 107–108) vara utgångspunkten, men metoden och tillvägagångssättet kommer i likhet med ovan att anpassas till resultatet av undersökningen. Observationerna kommer att prövas mot delfrågorna såväl som hypoteserna, i syfte att besvara frågeställningen med så god validitet som möjligt.

Den stora utmaningen i uppsatsen kommer att vara att på ett korrekt och spårbart sätt operationalisera variablerna ur strategierna och doktrinerna, baserat på de modifierade frågorna ovan, så att de är applicerbara på de båda doktrinerna utan att göra avkall på validiteten eller undvika sådant som inte passar in.

3.4 Validitet

Validiteten i det föreliggande forskningsproblemet är svårbedömd, med anledning av de ständigt pågående diskussionerna avseende hur väl uttalade motiveringar kan sägas spegla en aktörs egentliga motiv (Esaiasson m.fl. 2017, s. 300–312).

Frågeställningen är relevant som en del i ett större, politiskt, resonemang. Om det ska gå att uttala *den eviga fredens tidevarv*, eller ens att *det är annorlunda nu*, så bör det finnas mätbara skillnader som styrker påståendet. Enligt den valda teoretiska modellen om organisationslogik så behöver dessa skillnader följaktligen vara kända av de som ingår i den organisation som är satt att hantera det.

Ett ytterligare argument för att genomföra studien baseras på att det, trots att kärnvapenkrig inte utbrutit ännu, borde vara möjligt att komma fram till en värdering av agerandet, och resultatet av detta bör då vara möjligt att använda för att hypotisera kring hur att förhålla sig till detsamma i framtiden.

Detta leder i förlängningen fram till en ökad validitet för uppsatsen, då ett behov identifierats att analysera även sådant som svårligen låter sig analyseras, varför uppsatsen fyller ett forskningssyfte och försöker fylla en kunskapslucka.

3.5 Reliabilitet

Vid studierna av det tillgängliga, öppna, materialet så framträder en förhållandevis tydlig bild av vad som skett under havsytan genom det kalla kriget och fram till idag. Författaren har inte hittat några källor som avviker markant från varandra, oavsett vilket perspektiv som litteraturen skrivits ur.

Den händelse som hittats under skrivandet där källornas divergens är störst gäller orsaken till robotubåten av GOLF-klass K-129 förlisning. Viss litteratur (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009) anför kollision med annan ubåt och annan litteratur (Ballantyne 2014, Drew & Sontag 2000) tekniskt fel, möjligen i en av kärnvapenrobotarna ombord.

Sammantaget leder detta till att reliabiliteten bedöms som varande god. Det borde vara möjligt att titta på de andra benen i kärnvapentriaden vid samma tidpunkter, för att pröva generaliserbarheten i rum, eller möjligt att analysera ubåtarnas del i triaden vid andra tidpunkter för att pröva generaliserbarheten i tid, och nå likartade resultat.

3.6 Källkritik

Det hade inte varit möjligt att genomföra denna studie utan att ta hänsyn till det ryska språkets utmaningar.

”En del av komedin kan inte översättas till något annat språk, därför att den ligger i Eichmanns heroiska tvekamp med det tyska språket, som undantagslöst besegrar honom” (Arendt, citerad av Thurén 2007, s. 106).

Motsvarande kan utan tvivel sägas om den som läser eller översätter från ryska, att för den som inte har det som modersmål, eller mindre förförståelse (Thurén 2007, s. 58–62), på motsvarande sätt tvingas att brottas med den inneboende dualiteten i det ryska språket. Då tonfall och kulturell kontext utgör väsentliga parametrar vilka är svåra att uttrycka i skriven text i allmänhet och i byråkratiska sammanhang i synnerhet, utgör detta en särskild utmaning för den som översätter eller tolkar en doktrin.

Vidare så utgörs delar av källmaterialet vad avser empirin av vad som enklast får beskrivas som tredjehandsinformation, tertiärkällor. Vissa av observationerna

berättas exempelvis av en amerikansk fartygschef som befann sig vid Nordpolen för att övervaka något som genomfördes av en Sovjetisk eller rysk ubåt. Den amerikanske fartygschefen hade ingen egentlig kännedom om specifika order till den sovjetiska ubåten, men befann sig likafullt på rätt plats vid rätt tillfälle, vilket bekräftade det förväntade, doktrinära, handlandet.

Dessutom bedöms uttalanden, rapporter och avhandlingar gällande något så politiskt laddat som kärnvapen, och i förlängningen respektive nations överlevnad, som mer av en partsinlaga än motsvarande verk inom andra områden.

Detta innebär i sin tur att i värderingen av varje enskild källa kommer tendensiösitet och avsikt att vara mycket viktiga parametrar för källans trovärdighet, oaktat om den är samtida eller inte. Som exempel på detta kan nämnas skillnaden mellan vad Chrusjtjov påstod, och vad amerikanska satellitfotografier av Sovjetunionen visade. Det faktiska antalet tillgängliga markbaserade robotar (Freedman 2016, s. 264–265) och det totala möjliga antalet kärnvapenladdningar som kunde riktas mot motståndaren momentant, med 300 sovjetiska mot 3000 amerikanska kärnladdningar (Weir & Boyne 2003, s. 187).

4 Bakgrund

Detta kapitel är avsett att ge den historiska bakgrunden som respektive doktrin verkar i, både avseende respektive nations mål och avväganden såväl som västs agerande i samma period.

4.1 1970-talet

4.1.1 Allmänt

1970-talet präglades i stor utsträckning av händelser och förlopp som inleddes redan i slutet av 1960-talet, vilket i sin tur innebar att de statschefer som tillträdde under 1970-talet inte kom till ett blankt papper, utan snarare till något som kanske bäst beskrivs som paradoxer.

“We are now living in a never-never land in which tiny, poor, and weak nations can hold up for ransom some of the industrialized world”
(Kissinger 1974, citerad av Sargent 2015, s. 1).

Som exempel på politiska skeenden som påverkade perioden måste framhållas dels Europas genomlevda vänstervåg, kulminerande sommaren 1968, och dels hur Pragvåren samma år krossade förhoppningarna om frihet för länderna bakom järnridån. Vietnamkriget pågick, vilket sågs som ett bevis för möjligheten för stormakterna att föra krig genom ombud, trots den anspänning och hot om ömsesidigt förgörande som färgade världspolitiken. Denna uppfattning förstärktes också av de krig och konflikter som utspelades i Mellanöstern, främst mellan Israel och dess grannländer men även den brittisk-franska ockupationen av Suezkanalen.

Den största militära förändringen, till och med en *revolution i militära affärer*, var etablerandet av satelliter i omloppsbana runt jorden (Weir & Boyne 2003, s. 158–160). Dessa möjliggjorde att fotografera hela Sovjetunionen regelbundet, vilket jämfört med de enskilda flygningarna med de amerikanska spaningsplanen U2 och SR-71 kunde liknas vid skillnaden mellan att måla en vägg med pensel eller roller.

Resultatet av denna revolution var att väst kunde dementera det övertag i interkontinentala kärnvapenrobotar som Brezjnev påstod att Sovjetunionen

förfogade över. Detta ökade fokuset på det enda område som satelliterna inte kunde kontrollera – de patrullerande robotbåtarna.

1972 så skrevs det första ”nedrustningsavtalet” SALT I (Strategic Arms Limitations Treaty) på, som reglerade antalet kärnvapen och den interna fördelningen av dessa mellan USA och Sovjetunionen. Att nedrustningsavtal sätts inom citationstecken beror på att även om det framhölls som ett första steg i nedrustningen, så var de nivåer som godkändes i avtalet i själva verket högre än vad som fanns att tillgå i respektive land vid denna tidpunkt (Freedman 2016, s. 334).

Detta skedde samtidigt som den sovjetiska krigsmakten förändrades och återtog förmågor efter att Brezjnev ersatt Chrusjtjov som Sovjetunionens högste ledare. Bland Brezjnevs aktioner återfinns saker som kom att få stort genomslag i både det sovjetiska samhället och dess krigsmakt. Inledningsvis antagandet av Brezjnev doktrinen som dels 1968 användes för att motivera invasionen av Tjeckoslovakien och dels anfördes som förklaring till Sovjetunionens intåg i Afghanistan 1979 (NE 1).

Parallellt med detta undertecknade Brezjnev SALT-avtalen och införde därigenom begränsningar för de sovjetiska kärnvapnen, även om nivåerna inledningsvis fortfarande snarare utgjorde ett tak för expansionen snarare än en faktisk nedrustning (Freedman 2016, s. 334).

Samtidigt skedde också ett allmänt återtagande inom den sovjetiska krigsmakten, då Brezjnev till skillnad från sin företrädare gick varsamt fram med den inhemska byråkratin (NE 2).

En ytterligare faktor som påverkade resonemangen ovan var förekomsten av underrättelseinhämtning och spioneri, såväl mänsklig som teknisk. Enligt vissa bedömare så kunde Sovjetunionen läsa i stort sett all amerikansk marin kommunikation under hela den studerade tidsperioden. Detta möjliggjordes genom att med hårdvara omhändertagen från USS Pueblo i Nordvietnam (Ballantyne 2016, s. 124) och kryptonycklar och kodböcker tillhandahållna av bland annat spionen John Walker (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009, s. 173) dekryptera kommunikationen samtidigt som de avsedda mottagarna gjorde det.

4.1.2 Sovjetisk doktrin för ubåtsburna kärnvapen

Under perioden som studerats, 1975 – 1980, så präglades doktrinen och doktrinutvecklingen för ubåtarna till del av Brezjnevs uttalanden och ambitioner, men i huvudsak av den tekniskmognad som uppnåddes under perioden.

I och med införandet av både YANKEE- och framförallt DELTA-klasserna hade Sovjetunionen från 1975 en flotta av strategiska robotbåtar (SSBN) kapabla att operera under isen vid nordpolen, och mot slutet av perioden robotar med tillräcklig räckvidd för att kunna hota USA redan från Vita havet (Weir & Boyne 2003, s. 295).

Denna teknikutveckling ledde fram till att den sovjetiska doktrinen för de ubåtsburna kärnvapnen relativt snabbt etablerades enligt huvuddragen nedan (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009, s. 235):

- Etablerandet av *Bastioner*, i huvudsak under polarisen, där de strategiska robotubåtarna skyddades från motståndarens påverkan intill dess att deras robotar behövdes.
- Till skydd för dessa bastioner etablerades dels fasta system för ubåtsjakt och dels avdelades andra flottstyrkor, inklusive andra ubåtar, som när- och fjärrskydd.
- Inom en etablerad bastion skulle de skyddande styrkorna med hög risktagning och aggressivitet tillse att motståndaren inte uppträdde, och robotubåten undvika kontakt med motståndaren.

För de sovjetiska jaktubåtarna (SSN), av främst VICTOR- och från 1977 ALFA-klasserna tilldelades de en av två huvuduppgifter, vilka båda bidrog till den sovjetiska kärnvapenavskräckningen, direkt eller indirekt (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009, s. 181; Ibid., s. 235):

- Att bidra till skyddet av bastionerna, genom att följa västs flottstyrkor och jaktubåtar så att dessa kunde hållas borta från robotubåtarna och i händelse av konflikt snabbt slås ut.
- Att runt om i världshaven leta efter och följa västs strategiska robotubåtar, i syfte att i händelse av konflikt kunna begränsa andraslagsförmågan hos motståndaren, oavsett om målet var amerikanskt, brittiskt eller till och med franskt.

För att avfyra kärnvapnen gällde relativt olika regler för respektive fartygstyp, beroende på var de uppträdde, men grovt uppdelat enligt följande:

Strategiska robotubåtar (SSBN)

- För *taktiska kärnvapen*, inom en bastion, så låg beslutet om avfyrning hos fartygschefen, om det bedömdes som nödvändigt att använda dem för självskydd.
- För *taktiska kärnvapen*, utanför en bastion, så låg beslutet om avfyrning hos fartygschefen tillsammans med hans politiske officer, om det bedömdes som nödvändigt att använda dem för självskydd.
- För anfall med *strategiska kärnvapen* så låg beslutet om avfyrning hos Sovjetunionens högste ledare.
- För vedergällning, *andraslagsförmågan*, med *strategiska kärnvapen*, så låg beslutet om avfyrning hos fartygschefen tillsammans med hans politiske officer, om de var överens om att kriterierna för att anta att Sovjetunionen var under angrepp eller redan hade angripits var uppfyllda.

Jaktubåtar (SSN)

- Vid skydd av en bastion låg beslutet om avfyrning av *taktiska kärnvapen* hos fartygschefen tillsammans med hans politiske officer, om det bedömdes som nödvändigt för att skydda sig själva eller andra fartyg inom bastionen.
- För anfall med taktiska kärnvapen så låg beslutet om avfyrning hos Sovjetunionens högste ledare.
- Vid jakt på västs flottstyrkor och robotbärande ubåtar så låg beslutet om avfyrning av *taktiska kärnvapen* hos fartygschefen tillsammans med hans politiske officer, om de var överens om att kriterierna för att anta att Sovjetunionen var under angrepp eller redan hade angripits var uppfyllt.

4.1.3 Operationalisering av doktrinen

Baserat på det i punkt 4.1.2 beskrivna innehållet i doktrinen, och med beaktande av de övergripande operationella frågorna från punkt 2.3 så bör det observerbara sovjetiska uppträdandet utgöras av följande:

Strategiska robotubåtar (SSBN)

- Ett kontinuerligt, uthålligt, uppträdande under polarisen med robotubåtar (SSBN).
- En ökad närvaro under polarisen bör kunna förklaras med introduktionen av nya ubåtsklasser, nya robotar eller beredskapshöjningar.
- En frånvaro under polarisen bör kunna förklaras med haverier eller nyttjandeförbud på materiel.
- Närvaro under isen bör kunna bevisas med foton av sovjetiska ubåtar på polarisen.
- Närvaro under isen bör kunna styrkas med rapporter från och fotografier på västs jaktubåtar från polarområdet.
- Provsjutningar av ny robotmateriel, i såväl sovjetisk rapportform som i rapporter och observationer från väst, från polarområdet eller Vita havet.

Jaktubåtar (SSN)

- En kontinuerlig, uthållig, närvaro under världshaven.
- Offentliga, sovjetiska, rapporter om ubåtsverksamhet.
- Politiska uttalanden om sovjetiska ubåtars uppgifter och förmågor.
- Offentliga, västliga, rapporter om främmande ubåtsverksamhet.
- Observationer och rapporter om sovjetiska ubåtar i närheten av västs ubåtsbaser.
- Observationer och rapporter om sovjetiska ubåtar i närheten av västs fartygsgrupper och övningar.

4.2 2000-talet

4.2.1 Allmänt

2000-talet i väst präglades, i likhet med hur 1970-talet beskrivits ovan, av händelser och förlopp som inleddes redan under 1990-talet. I likhet med sina företrädare så kom inte heller det nya millenniets beslutsfattare till ett blankt papper, även om förutsättningarna var hoppfullare än de som rådde vid 70-talets början.

Under 1990-talet upplöstes Sovjetunionen och delar av de forna Warszawapaktsländerna blev, eller var på väg att bli, medlemmar i EU och NATO, och den allmänna känslan var avspänning och samarbete.

Undantaget från denna syn under 1990-talet utgjordes av det som skedde i det forna Jugoslavien, där folkmord och krigsbrott till sist utlöste en intervention från NATO, som inte ansåg sig behöva stöd från FN:s säkerhetsråd när detta förhindrades av Ryssland (NE 7).

Den 11 september 2001 förändrade attackerna mot World Trade Center i New York momentant vår uppfattning om världen och den tid vi levde i. Som en konsekvens av attackerna gick USA, med i varierande grad stöd av FN och NATO, in först i Afghanistan och sedan i Irak, med stora globala protester som följd (NE 8), inte helt olikt hur världsupinionen såg på kriget i Vietnam under 70-talet.

I denna miljö började också ett revanschistiskt Ryssland att på olika sätt försöka återta Sovjetunionens plats i den internationella världsordningen. Även om det dröjde till 2008 innan invasionen av Georgien skedde, så påbörjades planeringen tidigare än så, och många erfarenheter både på militär och politisk nivå drogs i samband med kriget i Tjetjenien (The Economist 2007).

I samband med Sovjetunionens kollaps så avskaffades också systemet med politiska officerare ombord, då frånvaron av ett kommunistiskt parti och politbyrå

gjorde det omöjligt att bibehålla en organisation med personal lojal mot densamma.

Det är också omöjligt att beskriva Ryssland vid denna tid utan att diskutera hur Putin lyckats inneha det högsta ämbetet i Ryssland, officiellt eller inte, sedan augusti 1999 (NE 3).

Under den period som Putin haft makten så har Ryssland utvecklats på många olika plan, främst ekonomiskt. Det går till och med att anföra att Putins ryska statsapparat på vissa sätt utgör en antites till stagnationsåren under slutet av Brezjnevs styre (NE 4). I takt med att den ryska staten lärde sig västs reaktioner på dess agerande så har gränserna för vad Putin vågat företa sig för att Ryssland ska återta sin position i världspolitiken successivt flyttats (NE 5).

Under inledningen av perioden inträffade också olyckan med ubåten Kursk. Den föranledde dels intern nationell kritik mot Putin, men den satte också fokus på frågan om det ryska ubåtsvapnets skick, om prioriteringarna verkligen var korrekta eller om det togs onödiga risker för att hävda Rysslands plats på den globala scenen. (NE 6).

4.2.2 Rysk doktrin för ubåtsburna kärnvapen

Under perioden som studeras, 2005 – 2010, så präglades doktrinen och doktrinutvecklingen för ubåtarna till del av Putins uttalanden och ambitioner, men i huvudsak var doktrinen konstant under perioden. De ambitioner som Putin gav uttryck för handlade i huvudsak om att återta genomförandet av doktrinära uppgifter som av ekonomiska skäl sparats bort sedan Sovjetunionens fall (Ballantyne 2014, s. 438).

De ubåtar som opererades under perioden var en vidareutveckling av de typer som var nya på 70-talet, och de var i de flesta fall relativt ålderstigna. Även om viss nybyggnation skedde under perioden så levererades inga nya klasser till den ryska flottan, utan fokus låg på underhåll, vidmakthållande och att bygga nya fartyg av en beprövad design (Ballantyne 2014, s. 437).

Denna bristande teknikutveckling, eller kanske snarare ekonomiskt motiverade stagnation, ledde fram till att den ryska doktrinen för de ubåtsburna kärnvapnen inte skiljde sig nämnvärt från den sovjetiska till innehåll och omfattning. Däremot hade den ekonomiska situationen tvingat fram en mycket hård prioritering avseende vilka uppdrag som skulle utföras och hur många som skulle utföra dem samtidigt. Men doktrinens grundtanke är fortsatt enligt huvuddragen nedan (Hennessy & Jinks 2016, s. 628–632):

- Bibehållandet av *Bastioner*, där de strategiska robotubåtarna skulle skyddas från motståndarens påverkan intill dess att deras robotar behövdes.
- Till skydd för dessa bastioner användes dels fasta system för ubåtsjakt och dels avdelades andra flottstyrkor, inklusive andra ubåtar, som när- och fjärrskydd.

- Inom en etablerad bastion skulle de skyddande styrkorna med hög risktagning och aggressivitet se till att motståndaren inte uppträdde, och robotubåten skulle undvika kontakt med motståndaren.

För de ryska jaktubåtarna (SSN), av främst AKULA- och SIERRA-klasserna tilldelades de en av två olika huvuduppgifter, vilka båda bidrog till den ryska kärnvapenavskräckningen, direkt eller indirekt:

- Att bidra till skyddet av bastionerna, genom att följa västs flottstyrkor och jaktubåtar så att dessa kunde hållas borta från robotubåtarna och i händelse av konflikt snabbt slås ut.
- Att runt om i världshaven jaga västs strategiska robotubåtar, i syfte att i händelse av konflikt kunna begränsa andraslagsförmågan hos motståndaren, oavsett om målet var amerikanskt, brittiskt eller till och med franskt.

För att avfyra kärnvapnen gällde under perioden relativt olika regler för respektive fartygstyp beroende på var de uppträdde, men grovt uppdelat enligt följande:

Strategiska robotubåtar (SSBN)

- För *taktiska kärnvapen*, inom en bastion, så låg beslutet om avfyrning hos Rysslands president.
- För *taktiska kärnvapen*, utanför en bastion, så låg beslutet om avfyrning hos Rysslands president.
- För anfall med *strategiska kärnvapen* så låg beslutet om avfyrning hos Rysslands president.
- För vedergällning, *andraslagsförmågan*, med *strategiska kärnvapen*, så låg beslutet om avfyrning hos fartygsledningen, om de var överens om att kriterierna för att anta att Ryssland var under angrepp eller redan hade angripits var uppfyllda.

Jaktubåtar (SSN)

- Vid skydd av en bastion så låg beslutet om avfyrning hos Rysslands president.
- För anfall med taktiska kärnvapen så låg beslutet om avfyrning hos Rysslands president.
- Vid jakt på västs flottstyrkor och robotbärande ubåtar så låg beslutet om avfyrning av *taktiska kärnvapen* hos fartygschefen, om kriterierna för att anta att Ryssland var under angrepp eller redan hade angripits var uppfyllda.

4.2.3 Operationalisering av doktrinen

Baserat på det i punkt 4.2.2 beskrivna innehållet i doktrinen, och med beaktande av de övergripande operationella frågorna från punkt 2.3 så bör det observerbara ryska uppträdandet utgöras av följande:

Strategiska robotubåtar (SSBN)

- Ett kontinuerligt, uthålligt, uppträdande under polarisen med robotubåtar (SSBN).
- En ökad närvaro under polarisen bör kunna förklaras med utökad ekonomi, introduktionen av nya robotar eller beredskapshöjningar.
- En frånvaro under polarisen bör kunna förklaras med haverier, ekonomiska brister eller nyttjandeförbud på materiel.
- Närvaron under isen bör kunna bevisas med foton av ryska ubåtar på polarisen, men också styrkas genom motsvarande fotografier av västs jaktubåtar.
- Provskjutningar av ny robotmateriel, i såväl rysk rapportform som i rapporter och observationer från väst, från polarområdet eller Vita havet.

Jaktubåtar (SSN)

- En kontinuerlig, uthållig, närvaro under världshaven.
- Offentliga rapporter om ubåtsverksamhet runt om i världen.
- Politiska uttalanden om ubåtarnas uppgifter och förmågor.
- Observationer och rapporter om ryska ubåtar i närheten av västs ubåtsbaser.
- Observationer och rapporter om ryska ubåtar i närheten av västs fartygsgrupper och övningar.

5 Observationer

I detta kapitel sammanställs ett strategiskt urval av de observationer som gjorts av det sovjetiska respektive ryska uppträdandet och agerandet med atomdrivna ubåtar.

5.1 Strategiska kärnvapen

5.1.1 Robotubåtar (SSBN)

För de brittiska robotubåtarna så fanns särskilda instruktioner för vad som utgjorde tecken på att landet var utsatt för ett kärnvapenangrepp, exempelvis frånvaron av radioutsändningar. För den händelse att så hade skett förvarades premiärministerns särskilda instruktioner i ett särskilt säkerhetsskåp, inuti ett annat säkerhetsskåp i fartygschefens hytt. De instruktionerna avhandlade hur ubåten förväntades agera om hela den nationella ledningen slagits ut och utgjorde därigenom *dödmansgreppet* i *andraslagsförmågan*, inte ens att slå ut hela den nationella ledningen skulle kunna förhindra vedergällning (Ballantyne 2014, s. 196–197).

Det anförs också att motsvarande rutiner fanns, och fortfarande finns, i en eller annan form för alla robotubåtar, ryska såväl som sovjetiska och amerikanska (Drew & Sontag 2000, s. 48–49).

I inledningen av den observerade perioden, och egentligen ända sedan införandet av de ubåtsburna robotarna, så var de sovjetiska robotubåtarna kraftigt begränsade av robotarnas räckvidd (Ballantyne 2016, s. 64). Detta innebar att de för att kunna upprätthålla den strategiska avskräckningen i detta skede måste operera förhållandevis nära den amerikanska kusten. Konsekvensen av detta var att de dels måste passera SOSUS och dels att området där NATO:s ubåtar och ubåtsjaktresurser behövde leta efter dem var begränsat, både i omfång och nära västs hemmabaser (Hennessy & Jinks 2016, s. 328–329), exemplifierat med hur de konventionella robotubåtarna tvingades operera nära den amerikanska kusten i samband med Kubakrisen 1962 (Weir & Boyne 2003, s. 94–98).

I syfte att kompensera för den kortare räckvidden på robotarna och dessutom minska på den tillgängliga tiden för förvarning började de sovjetiska robotubåtarna söka sig under polarisen redan i början av 1960-talet (Ballantyne 2014, s. 81), trots att de vid denna tidpunkt var långt ifrån lämpliga för det.

De senare ubåtarna av DELTA-klass (III och IV), tillsammans med TYPHOON-ubåtarna från 1981, var byggda för sådana operationer och kunde från polarisen eller det norska havet nå mål i USA. Detta öppnade upp möjligheterna att inte behöva passera SOSUS längs linjen Grönland – Island – Färöarna – Norge, vilket eliminerade detsamma från jakten på de strategiska robotubåtarna (Ballantyne 2014, s. 319–320).

Det regelbundna uppträdandet i de nordligaste farvattnen, och med stora delar av den övriga flottan som skydd kallades för Bastion. Med djup bastion avsågs samma uppträdande, men ännu närmare hemmabaseringen genom att operera i Vita havet eller i Ochotska havet (Ballantyne 2014, s. 320–321).

För brittiska robotubåtar beskrevs deras patruller till sjöss under 1970-talet som att den yttersta framgången var att inte ha kontakt med något annat fartyg under hela perioden. Det anförs också att det sovjetiska agerandet var motsvarande för robotubåtarna, men med större svårigheter att uppnå framgången, då ubåtarna dels var bullrigare och dels hade kortare roboträckvidder (Ballantyne 2014, s. 164).

Konsekvensen av detta var att NATO:s jakt på de sovjetiska robotubåtarna behövde föras även under isen. Detta markerade en tydlig skillnad mot de tidigare turerna under isen som främst gjorts i forsknings- eller demonstrationssyfte (Ballantyne 2014, s. 320–321).

De sovjetiska robotubåtarna uppträdde tidvis i par under sina patruller, möjligen i syfte att försöka säkerställa att en av ubåtarna skulle undgå upptäckt och i händelse av att den andra slogs ut på så sätt få en bekräftelse på att krigshandlingar inletts av motståndaren (Ballantyne 2014, s. 325).

De ryska robotubåtarna har inte observerats i par, åtminstone inte enligt öppna källor, men det är troligt att detta kan härledas till ekonomiska och tekniska begränsningar snarare än skillnader i doktrin. Under året 2002 genomfördes inte en enda patrull till havs med en rysk strategisk robotubåt (Ballantyne 2014, s. 596), men 2010 hade antalet kontakter till sjöss mellan brittiska och ryska ubåtar återvänt till det högsta antalet sedan 1987 (Ballantyne 2014, s. 628) samtidigt som minst fem ubåtar av DELTA IV-klass bedömdes vara i gott skick (Ballantyne 2014, s. 630).

Det amerikanska ubåtsvapnet hävdade att de kunde detektera och följa sovjetiska robotubåtar oavsett var de uppträdde, till och med i arktiska eller sovjetiska vatten (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009, s. 220–221).

Under sommaren 1979 kom USA och Sovjetunionen överens om nästa större nedrustningsavtal, Strategic Arms Limitation Treaty II (SALT II), under förhandlingar i Wien. Med anledning av den sovjetiska invasionen av Afghanistan senare samma år ratificerades dock inte avtalet av den amerikanska kongressen vid denna tidpunkt (Ballantyne 2014, s. 317).

5.2 Taktiska kärnvapen

5.2.1 Robotubåtar (SSBN)

Under det kalla kriget och tiden omedelbart efteråt inträffade minst 19 kollisioner mellan västliga och sovjetiska ubåtar, där vissa inblandade ubåtars identiteter eller uppdrag fortfarande inte avhemligats (Drew & Sontag 2000, s. 309–314).

Den sovjetiska synen på säkerhet och människoliv var på många sätt olik västs, kanske tydligast exemplifierat av det ryska uttrycket *pakhat*, att bara göra något utan att tänka eller ifrågasätta. Den politiska viljan och därigenom det sovjetiska uppträdandet var att alltid vara till sjöss, oavsett hur krävande det var (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2009, s. 351).

I januari 2013 lämnades den första nya robotubåten, av BOREY-klass, över till den norra flottan i en ceremoni där president Putin deltog. Bland de uttalanden som följde ceremonin märks tyngdpunkten på de strategiska styrkorna och löftet om 8 nya robotubåtar till 2020 (Ballantyne 2014, s. 437–438).

Ombord på ubåten av GOLF-klass K-129 som förliste 1968 fanns två kärnvapenbestyckade torpeder (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2000, s. 177), och samma bestyckning återfanns ombord på ubåten av MIKE-klass K-287 Komsomolets när den förliste i norska havet i april 1989 (Huchthausen & Sheldon-Duplaix 2000, s. 344).

5.2.2 Jaktubåtar (SSN)

Den första provskjutningen en torped med kärnladdning från en sovjetisk ubåt skedde 1957, och det sista testet för deklarerat vapnet operativt, med en stridsspets om 10 kiloton som kunde monteras på alla förekommande torpedtyper, skedde 1961 (Weir & Boyne 2003, s. 78–80).

Vid kubakrisen 1962 hade de fyra avdelade FOXTROT-ubåtarna alla med sig varsin kärnvapenbestyckad torped och tillstånd att avfira dem i självförsvar (Ballantyne 2014, s. 75). Det krävdes att tre personer var överens om att avfira en torped med kärnvapenstridsspets, i form av fartygschefen, sekonden och den politiske officeren. Dessutom vaktades vapnet av en KGB-officer som inte lämnade torpedrummet annat än för måltider och toalettbesök (Weir & Boyne 2003, s. 103).

Under inledningen av perioden tog den sovjetiska ubåtsutvecklingen stora steg framåt avseende akustik och design, utan tvivel med hjälp av spionage (Ballantyne 2014, s. 397).

Konstruktionen av de första ubåtarna byggda helt i titan, av NATO kallade ALFA, kan ses som kulminationen av detta (Ballantyne 2014, s. 208–209). Dess egenskaper utgjorde under en period den största utmaningen för de västliga

underrättelsetjänsterna, tillsammans med försöken att dra slutsatser av vad dessa egenskaper innebar i en praktisk tillämpning. Då en ALFA kunde dyka till drygt 800 meters djup och hade en toppfart på 42 knop var den i princip immun mot samtliga västliga vapensystem. Dock så var den i motsvarande utsträckning harmlös på de djupen och i de farterna, då den i det närmaste var både blind och döv, samtidigt som den enligt västliga bedömare inte heller kunde använda sina egna vapen på de djupen (Ballantyne 2014, s. 210).

1972 detekterades en sovjetisk VICTOR-ubåt på väg ända in i floden Clydes utlopp, precis där de brittiska och amerikanska ubåtarna an- och utlöper baserna på Skottlands västkust (Ballantyne 2014, s. 349).

Redan våren 1960 tar den brittiska ubåten HMS Turpin fotografier av undersidan av den första sovjetiska atomubåten av NOVEMBER-klass K-3, och detta skedde i närheten av Kola-halvön (Ballantyne 2014, s. 49).

Endast västs robotubåtar var högre prioriterade mål än deras hangarfartygsgrupper för de sovjetiska ubåtarna (Weir & Boyne 2003, s. 208).

I en amerikansk rapport från mitten av 1970-talet erkändes nio tillfällen där kollisioner inträffat mellan amerikanska och sovjetiska ubåtar i vatten nära Sovjetunionen. Sovjetunionen erkände sju kollisioner i ungefär samma tidsperiod (Ballantyne 2014, s. 128).

I september 1979 togs fotografier i propagandasyfte av VICTOR II-ubåten K-513 på nordpolen (Weir & Boyne 2003, s. 201).

I maj 1975 genomfördes den största sovjetiska maktdemonstrationen som skådats då över 100 ubåtar och 200 yfartyg stationerades runt om i och på världshaven (Ballantyne 2014, s. 259).

Den sovjetiska risktagningen var markant högre än västs, vilket dokumenterats av brittiska ubåtar. Sovjetiska sjömålsrobotar har missat det tilltänkta målet och istället träffat egna fartyg sysselsatta med att hålla säkerheten för provskjutningen (Ballantyne 2014, s. 287).

Under det kalla kriget förlorade Sovjetunionen 4 atomdrivna ubåtar och minst lika många konventionella. Till detta ska läggas de ubåtar som drabbas av olyckor och haverier, men som lyckas tas sig tillbaka till hamn (Drew & Sontag 2000, s. 287).

Ubåtar byggda under de sista åren av Sovjetunionens existens har återigen, nu under rysk flagg, observerats längs den amerikanska kusten på jakt efter amerikanska fartyg och deras övningar (Ballantyne 2014, s. 290).

Under perioden 2009–2012 uppträdde flera ryska ubåtar, främst AKULA och OSCAR II, nära den amerikanska kusten på jakt efter amerikanska robotubåtar. Under 2009–2010 ryktades till och med en av dem ha opererat ända inne i mexikanska golfen (Ballantyne 2014, s. 436–437).

1994, när den ekonomiska krisen i Ryssland var som djupast, genomfördes en arktisk patrull med VICTOR III-ubåten K-414. Målet med patrullen var att nå nordpolen, men resan kantades av flera problem. En torped började läcka syrgas och tvingade därigenom fram ett snabbt intagande av ytläge genom polarisen. Orsaken till läckaget konstaterades vara undermålig kvalitet på komponenter och det arbete som utfördes vid den norra flottans torpedavdelning. Senare under

samma resa, fortfarande under polarisen, nödstoppade även kärnreaktorn (Weir & Boyne 2003, s. 214–215).

Den bristande kvaliteten på torpederna, tillsammans med bristande utbildning, kunskap och erfarenhet utgör också orsaken till ubåten Kursks förlisning år 2000, även om förklaringen ännu inte accepteras av alla (Weir & Boyne 2003, s. 245–249).

I samband med ceremonin för den nya robotubåten av BOREY-klass bekräftade också president Putin att även nya jaktubåtar av YASEN-klass skulle byggas i motsvarande antal (Ballantyne 2014, s. 438).

6 Analys

6.1 Allmänt

Den allmänna bild som framträder vid studierna av ämnet är att datamängden som finns tillgänglig är stor, och blir större för varje år som går. Detta bedöms bero på den ökande öppenheten kring delar av verksamheten, hur den analyseras och hur snabbt sociala medier sprider information mellan olika länder.

6.2 Delfrågorna

6.2.1 Delfråga 1

Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för strategiska kärnvapen på robotubåtar (SSBN) markanta skillnader?

Svaret på frågan är ett nej. Då tekniken inte utvecklats under perioden, och de fysiska förutsättningarna är desamma är också uppträdandet, när ubåtarna väl är till sjöss, på det hela taget mycket likartat.

Det som skulle kunna vara skillnaderna, men där sekretessen omöjliggjort ett entydigt svar, är vilka kriterier som gäller för att Ryssland ska antas vara utsatt för ett kärnvapenattentat. Den övergripande bilden som förmedlas är att Ryssland i perioden är mycket fattigt, och att både pengar och reservdelar saknas, kulminerande i att de 2002 inte genomförde en enda patrull med en robotubåt. Som en konsekvens av detta borde kriterierna ha förändrats för att inte haverier till följd av bristande underhåll skulle misstas för att tredje världskriget hade inletts.

6.2.2 Delfråga 2

Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för taktiska kärnvapen på robotubåtar (SSBN) markanta skillnader?

Svaret på frågan är ett nej. Även här har sekretessen omöjliggjort ett fullödigt svar på frågan, men det förefaller rimligt att robotubåtarna även fortsättningsvis medför två torpeder med kärnladdning för självförsvar, i likhet med vad K-129 1968 och K-287 Komsomolets 1989 medförde. Då uppträddandet i övrigt inte förändrats, förutom vad avser antalet patruller av främst ekonomiska skäl, så saknas också motiv för att förändra beväpningen, i likhet med hur britterna exempelvis resonerat avseende sin strategiska avskräckning, att en tillförsel av något i samband med en kris ses som en eskalering istället för ett återtagande (Hennessy & Jinks 2014, s. 668–669).

6.2.3 Delfråga 3

Visar en jämförelse mellan sovjetisk och rysk tillämpning av respektive doktrin för taktiska kärnvapen på jaktubåtar (SSN) markanta skillnader?

Svaret på frågan är ett nej. Det är möjligt att utveckling av konventionella vapen, i likhet med hur arbetet fortsatt hos britterna (Hennessy & Jinks 2014, s. 574–575) hade kunnat föranleda förändringar i uppträddandet, men av motsvarande ekonomiska skäl som för delfråga 1 och 2 så har under perioden inte mycket utveckling skett, varför motiv för att förändra beväpningen saknats.

Det saknas också öppna uppgifter om att statusen på torpederna, trots ubåten Kursks förlisning, skulle ha föranlett förändringar, utan det förefaller snarare som att den sovjetiska synen på människor, *pakhat*, gäller även i den ryska marinen.

6.3 Hypoteserna

6.3.1 Hypotes 1

Att en förändring inte kan sägas ha skett förrän den studerade organisationens uppträdande eller funktionalitet har förändrats.

Denna hypotes förefaller vid en första anblick vara sann, och snarast styrkas av de gjorda observationerna, som visar på mycket små skillnader mellan epokerna, om de ekonomiska begränsningarna tas bort ur ekvationen.

För att uttrycka detta på ett annat sätt så förefaller det som att den ryska verksamhet som man ansåg sig ha råd att genomföra under den observerade perioden i mycket hög utsträckning såg ut som och genomfördes på samma sätt som under den sovjetiska tiden.

Detta skulle också kunna förklaras med att då doktrinerna skiljer sig så lite från varandra så saknas också förutsättningarna för att mätbara skillnader ska uppstå, vilket då istället indikerar att hypotesen snarare inte kan prövas än att den är bekräftad.

På samma sätt så är det också svårt att på ett kvalitativt sätt värdera hur den lägre aktiviteten under den ryska perioden är ett resultat av politisk vilja eller den ekonomiska situationen, varför även detta fortsatt utgör en svårighet för att bekräfta hypotesen som sann.

Resonemanget kan sammanfattas till ett resonemang om orsak och verkan, eller *hönan eller ägget*. Är den ryska doktrinen så lik den sovjetiska för att man är nöjd med den och därför fortsätter använda den, eller beror det på att pengar och ambition att förändra den saknas, och då ingen ny materiel tillförs under perioden saknas även den drivkraften för en omarbeting?

Och om doktrinen inte förändras, finns det då förutsättningar för olika uppträdanden mellan epokerna?

Sammantaget bedöms hypotesen som inte tydligt besvarad, beroende på bristande skillnader i observationerna.

6.3.2 Hypotes 2

Att samma människor utför samma jobb, men med annan nationell tillhörighet, borgar för att skillnaderna är små och uppstår över längre tid.

Även denna hypotes förefaller vid en första observation vara sann, men även denna hypotes måste kvalificeras med den *hönan eller ägget*-diskussion som förs under 6.2.1.

Om doktrinen inte ändras, hur stora är då förutsättningarna för att skillnader ska observeras i uppträdandet?

Det förefaller också som att det finns utrymme till en separat diskussion gällande doktriner i allmänhet och kärnvapendoktriner i synnerhet – är de att betrakta som någonting som hanteras uppifrån och ned eller föds de underifrån av de som är satta att utföra arbetet? Utgående från Waltz teori så bedöms just den ubåtsburna delen av kärnvapentriaden vara en del där de faktiska möjligheterna styr statens uppträdande och policy, då det har varit svårt att försöka hitta fall där statens kravställning på ubåtsvapnet varit orimlig eller svår att uppnå.

En annan del av resonemanget är också den tidsaspekt som finns inbyggd i systemet. Då både det sovjetiska och ryska ubåtsvapnet, i likhet med de flesta andra ubåtsvapen, inklusive det svenska, sätter värde på erfarenhet och kunskap innebär detta att det tar tid att utbilda en fartygschef. Om individen i fråga har så att säga vuxit upp inom systemet, vilken doktrin är det då denne följer? För om individen i fråga har varit ombord i 15 år, och lärt sig av sin företrädare på jobbet under tiden, hur påverkar det tiden för en ny doktrin att verka igenom systemet och bli praxis?

Sammantaget så verkar det dock finnas stöd för att hypotesen är bekräftad.

6.3.3 Hypotes 3

Att skillnaderna bör vara större vad avser taktiska kärnvapen än strategiska, med anledning av konsekvensen av att använda de strategiska kärnvapnen.

Här finns en av de tydligaste skillnaderna i det observerade materialet och som till största delen falsifierar hypotesen.

Vid en jämförelse mellan den sovjetiska och den ryska doktrinen framgår att tillståndet för att använda kärnvapen är hårdare reglerat i den ryska doktrinen än i den sovjetiska, och i synnerhet vad avser de strategiska robotubåtarna.

Orsakerna till detta kan vara flera, men det förefaller som att åtminstone två faktorer bidragit starkt till detta.

Den första är att efter Sovjetunionens kollaps så försvann systemet med politiska officerare ombord. Dessa lydde den politiska ledningen istället för den militära och hade den andra halvan av den nödvändiga nyckeln för att kunna avfyra de strategiska kärnvapnen. I och med att den tvåsamheten försvann ombord

så fanns det skäl för att förändra systemet så att inte enbart personal i marinen kunde besluta om avfyrning.

Den andra är att i det kaos och ekonomiska stålbad som följde omedelbart efter Sovjetunionens kollaps så bedömdes det som nödvändigt att förändra fartygschefens kriterier för vad som skulle tas som indikatorer på ett anfall mot Ryssland. Exempelvis kunde utebliven radiokommunikation förmodligen troligare förklaras genom brist på reservdelar eller obetalda elräkningar än ett fientligt kärnvapenanslag.

Dessutom, även om detta förefaller svårare att belägga vetenskapligt, så borde det också ha varit en handling med mycket stort symbolvärde, i synnerhet om detta handlande replikerades från väst, att som ett tecken på den nya avspänningen och det spirande förtroendet mellan länderna förändra kriterierna för och hanteringen av strategiska kärnvapeninsatser.

Det är också möjligt att modernare teknologi, vad avser torpeder och sjömålsrobotar, med högre sannolikhet för att träffa målet minskat behovet av att använda taktiska kärnvapen mot andra fartyg.

Sammanfattningsvis så förefaller hypotesen vara falsifierad, då skillnaderna för de strategiska kärnvapnen förefaller vara minst lika stora som för de taktiska.

6.3.4 Hypotes 4

Att skillnaderna bör vara större för jaktubåtar än för robotubåtar

Denna hypotes förefaller vara delvis bekräftad.

Det förefaller, även om det inte gått att läsa ut ordagrant, som att den ryske fartygschef som detekterade en nära förestående robotavfyrning från en västlig robotubåt eller en nära förestående torpedavfyrning mot egen jaktubåt fortfarande hade mandatet att fatta beslut om insats med taktiska kärnvapen.

I alla övriga fall så har det mandatet lyfts till presidenten själv, men inte för just de fall där det bedömts som nödvändigt för att antingen begränsa en motståndares kärnvapenanslag eller för att säkerställa egen andraslagsförmåga. I likhet med hur det såg ut under den sovjetiska perioden, så återfanns fortfarande rätten att bruka alla till buds stående medel för att förhindra sådana attacker kvar hos fartygschefen.

En observerad skillnad i perioden är dock hur mycket aggressivare de ryska jaktubåtarna uppträder jämfört med sina sovjetiska företrädare. Det är nästan som att det politiska signalvärdet av att bli upptäckt, att visa sin förmåga, trumfar det taktiskt mer riktiga uppträdandet, att alltid ha möjligheten till verkan utan att vara upptäckt. Motsvarande skillnad har inte kunnat beläggas hos robotubåtarna.

Sammanfattningsvis så förefaller hypotesen vara obesvarad med avseende på kärnvapnen, men bekräftad vad avser det allmänna uppträdandet.

7 Slutsatser

7.1 Allmänt

Genom de studier som genomförts för denna uppsats så framträder en förhållandevis tydlig bild. Skillnaderna mellan den sovjetiska och den ryska flottans uppträdande och applikation av gällande kärnvapendoktrin är väldigt små.

Om dessutom den ekonomiska situationen beaktas, och underlaget värderas och balanseras, i likhet med hur Tony Ingesson balanserade underlaget avseende de tyska och amerikanska ubåtscheferna i sin avhandling (Ingesson 2016, s. 100–102), så hade förmodligen skillnaderna varit ännu mindre. Detta givetvis med brasklappen att uttrycket *allt annat lika* aldrig inträffar, vid en mer gynnsam ekonomisk situation så hade, förmodligen, dels nya ubåtsklasser och dels nya vapen utvecklats. Detta hade i sin tur kunnat skapa ett tryck på att förändra doktrinen, vilket i sin tur hade kunnat leda till större skillnader än vad som nu varit fallet.

Dock måste det även i ett sådant resonemang framhållas att även en teknikutveckling inte med säkerhet hade lett till större skillnader. Detta då det huvudsakliga syftet för robotubåtarna redan uppnått, genom att de inte längre behöver passera över västs SOSUS-system från Grönland till Norge, för att kunna nå sina mål i väst.

De skillnader i uppträdande som observerats har alla haft liten till mycket liten bäring på kärnvapendoktrinen, utan i huvudsak förklarats med ekonomiska orsaker och ett på politisk nivå revanschistiskt Ryssland, varför Freuds citat nedan, tyvärr, utgör en passande slutsats:

“So [Sic!] long as there are nations and empires, each prepared callously to exterminate its rival, all alike must be equipped for war.” (Freud citerad av Waltz 2001, s. 187)

7.2 Svar på forskningsfrågan

Visar en jämförelse skillnader mellan sovjetisk och rysk tillämpning av kärnvapendoktrin för ubåtar?

Det korta svaret på frågan ovan är nej.

Då doktrinerna i sig själva är väldigt likartade och det observerade uppträdande som har bäring på kärnvapendoktrinen också har mycket gemensamt mellan epokerna, så saknas det helt enkelt stöd för att uttala att skillnader mellan tillämpningarna av de olika doktrinerna observerats.

Detta i sin tur, ur ett organisationslogiskt perspektiv, innebär också att talet om att *det är annorlunda nu*, och i förlängningen *den eviga fredens tidevarv* saknar stöd vid en studie av ubåtsdelen av kärnvapentriaden.

Även avseende de i inledningen av uppsatsen redovisade påståendena verkar det finnas stöd för slutsatsen att de i bästa fall är fromma förhoppningar och i värsta fall politiska uppmaningar, snarare än vetenskapligt underbyggda resonemang och påståenden.

8 Möjlig fortsatt forskning

Det är svårt att formulera möjligheterna till fortsatt forskning som redan genomtänkta forskningsfrågor, varför de istället listas som en form av möjliga övergripande frågor i punktform, rörande relativt breda ämnesområden, med författarens kommentarer.

- *Skulle en motsvarande jämförelse mellan två kinesiska epoker ge en annan bild av utveckling?* Huvudsakligen med motivet att öka förståelsen i allmänhet, men också intressant då Kina expanderat kontinuerligt, till skillnad från det sovjetisk-ryska fallet.
- *Skulle ett val av andra perioder för en rysk och/eller sovjetisk jämförelse ge ett annat resultat?* Huvudsakligen med motivet att öka förståelsen i allmänhet, men också intressant som en kontroll av uppsatsens validitet och reliabilitet i tid.
- *Skulle en analys av ett annat ben i kärnvapentriaden ge ett annat resultat?* Huvudsakligen med motivet att öka förståelsen i allmänhet, men också intressant som en kontroll av uppsatsens validitet och reliabilitet i rum.
- *Skulle en analys av makthavarna i samma perioder, med hjälp av modell I eller III ge ett annat resultat?* Huvudsakligen med motivet att öka förståelsen i allmänhet, men också intressant som en möjlig teoriutvecklande uppsats med fokus de olika modellernas relativa styrkor och svagheter.
- *Skulle en analys av samma frågeställning men med en annan metod, exempelvis Waltz första avbild, ge ett annat resultat?* Huvudsakligen med motivet att öka förståelsen i allmänhet, men också intressant som en möjlig teoriutvecklande uppsats med fokus på de olika modellernas relativa styrkor och svagheter.
- *Skulle en uppsats baserad på kvantitativ metod vara möjlig att genomföra?* Detta vore intressant som ett försök att inom ett tekniktungt ämne inom samhällsvetenskapen prova en naturvetenskaplig metodik.

Referenser

Vetenskaplig litteratur

- Allison, Graham T. & Philip D. Zelikow, 1999 [1971]. *Essence of decision: explaining the Cuban missile crisis*. New York: Longman.
- Clausewitz, Carl von, 1993 [1832]. *On War*. London: Everymans library.
- Engelbrekt, Kjell, 2018. "Kärnvapen i en alltmer multipolär värld: Forskningsöversikt och jämförande analys av amerikansk, brittisk, fransk och rysk doktrin". Rapport inom ramen för "Transatlantisk och europeisk säkerhetspolitik", som i sin tur ingår i Forskning för regeringens behov, FORBE. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Ann Towns & Lena Wängnerud, 2017, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upplaga 5:1. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Freedman, Lawrence, 2016 [1983]. *The evolution of nuclear strategy*. [Elektronisk] London: The Macmillan press.
- Ingesson, Tony, 2016. *The Politics of Combat: The Political and Strategic Impact of Tactical-Level Subcultures, 1939-1995*. (200 ed.). Lund: Statsvetenskapliga
- Lindeblad, Stefan & Alexander Winland, 2014. "Gas för säkerhets skull": *En neorealistisk analys av Nord Stream ur ryskt perspektiv*. Självständigt arbete på grundnivå (Kandidatexamen). Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Thurén, Torsten, 2007. *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.
- Waltz, Kenneth, 2001 [1959]. *Man, the state and war: A theoretical analysis*. New York: Columbia university press.
- West, Niels, 2004. *Marine Affairs Dictionary: Terms, Concepts, Laws, Court Cases, and International Conventions and Agreements*. Westport: Praeger Publishers.
- Ångström, Jan & J.J. Widén, 2015. "Religion or reason? Exploring alternative ways to measure the quality of doctrine". *Journal of Strategic Studies*, Issue 39:2, 2015, s. 198-212.

Biografisk litteratur

- Ballantyne, Iain, 2014. *Hunter killers*. London: Orion
- Bibeln, 1999. *Bibel 2000*. Göteborg: Cordia
- Drew, Christopher & Sherry Sontag, 2000. *Blind man's bluff – The untold story of American submarine Espionage*. New York: Harper Perennial
- Hennessy, Peter & James Jinks, 2016. *The silent deep: The royal navy submarine service since 1945*. London: Penguin books.
- Weir, Gary E & Walter J Boyne, 2003. *Rising Tide: The Untold Story of The Russian Submarines That Fought the Cold War*. New York: Basic Books

Internetkällor

- Allen, Nick, 2005-04-26. "Soviet break-up was a geopolitical disaster, says Putin". *The Telegraph*. Tillgänglig: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/1488723/Soviet-break-up-wasgeopolitical-disaster-says-Putin.html>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Bergquist, Henric, 2008-12-08. "Kants fredliga spådom allt närmare". *Svenska Dagbladet*. Tillgänglig: <https://www.svd.se/kants-fredliga-spådom-allt-narmare>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Blake, Andrew, 2018-12-01. "Gorbachev recalls genuine partner in George H.W. Bush". *Washington Post*. Tillgänglig: <https://www.washingtontimes.com/news/2018/dec/1/mikhail-gorbachev-former-soviet-union-leader-recal/>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Bremer, Jan S., 1985. "The soviet navy SSBN bastions: Evidence, inference, and alternative scenarios". *The RUSI journal*, Volume 130, 1985 – vol. 1, s. 18-26. Publicerad online 2008-06-11. Tillgänglig: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071848508522717>. Hämtdatum 2019-03-12.
- Bush, George H. W., 1991-12-26, "Bush's address to the nation following Gorbachev's resignation". *New York Times*. Tillgänglig: <https://www.nytimes.com/1991/12/26/world/end-soviet-union-text-bush-s-address-nation-gorbachev-s-resignation.html>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Economist, the, 2007-05-31. "The warlord and the spook". *The Economist*. Tillgänglig: <https://www.economist.com/briefing/2007/05/31/the-warlord-and-the-spook>
- Hudson, George E, 1976. "Soviet Naval Doctrine and Soviet politics, 1953-1975". *World politics*, Volume 29, 1976 – No. 1, s. 90-113. Publicerad online 2010. Tillgänglig: <https://www.jstor.org/stable/2010048>.
- NE 1: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Brezjnevdoktrinen. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/brezjnevdoktrinen>. Hämtdatum 2019-03-31.
- NE 2: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Leonid Brezjnev. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/leonid-brezjnev>. Hämtdatum 2019-03-31.

- NE 3: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Vladimir Putin. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/vladimir-putin>. Hämtdatum 2019-04-01.
- NE 4: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Sovjetunionen. Tillgänglig: <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/sovjetunionen>. Hämtdatum 2019-04-01.
- NE 5: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: ryska federationen. Tillgänglig: <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ryska-federationen>. Hämtdatum 2019-04-01.
- NE 6: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Kursk. Tillgänglig: [http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kursk-\(ubåt\)](http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/kursk-(ubåt)). Hämtdatum: 2019-04-01.
- NE 7: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: NATO. Tillgänglig: <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/nato>. Hämtdatum: 2019-04-30.
- NE 8: Nationalencyklopedin, 2019. [Elektronisk] Sökord: Irakkriget. <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/irakkriget>. Hämtdatum 2019-05-01.
- Post, Soraya, 2018-06-13. "Förbindelserna mellan EU och NATO". [Elektronisk] Tillgänglig: <https://feministinitiative.eu/2018/06/13/forbindelserna-mellan-eu-och-nato/>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Svenska Akademien, 2018. [Elektronisk] "Svenska Akademiens Ordlista, SAOL". Besöksdatum 2019-03-31.
- Schori, Pierre, 2018-01-14. "Prata med Putin för vår säkerhets skull". *Aftonbladet*. Tillgänglig: <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/Xw6dqW/prata-med-putin--for-var-sakerhets-skull>. Hämtdatum 2019-03-11.
- Schyman, Gudrun, 2019-02-21. "Mänsklig säkerhet genom klimatomställning nu". [Elektronisk] Tillgänglig: <https://manskligsakerhet.se/2019/02/21/mansklig-sakerhet-genom-klimatomstallning-nu/>. Hämtdatum 2019-03-11.